POZIŢIA SOCIALIŞTILOR IEŞENI FAŢĂ DE PROBLEMATICA ECONOMICĂ A ROMÂNIEI MODERNE

I. SAIZU

Alături de Bucureşti, Iaşii au continuat să fie în perioada modernă unul din centrele spirituale de promovare a ideilor avansate, de dreptate socială, de unitate, de înnoire şi civilizaţie. Progresivitatea luptei pentru un atare program avea loc, însă, aici în împrejurările în care, după pierderea calităţii de capitală a Moldovei, oraşul a fost cuprins de un prelung declin social-economic, urmat de o lentă dezvoltare a forţelor de producţie.

Procesul era atît de alarmant încît, potrivit aprecierilor presei şi a personalităţilor contemporane, oraşul „retrogradează cu paşi uriaşi" [1], că merge „spre o sigură pieire" [2]. Vizitîndu-l în 1888, Al. Beldiman a putut conchide că decadenţa sa l-a „întristat" şi „înspăimîntat" [3].

Faptul, combinat cu efectele dăunătoare ale convenţiei cu Austro-Ungaria, a cauzat ca la cadastrele prefectorale din 1883 şi 1885 să se înregistreze o puternică scădere a populaţiei. Activitatea economică restrînsă era vădită şi în situaţia că în 1885, de pildă, conform declaraţiilor „fabricanţilor" (afirmaţia trebuie luată în consideraţie cu rezervă, întrucît era făcută în lipsă de registre) numai un număr mediu de 532 de lucrători aveau zilnic o ocupaţie [4]. În pofida deselor propuneri pentru stimularea vieţii Iaşilor [5], în care scop a şi găzduit Congresul economic din 1884 [6], oraşul nu a putut deveni un centru industrial, ci a rămas doar unul comercial [7].

Deşi acţiona într-un cadru cu o slabă dezvoltare a producţiei materiale, mişcarea socialistă din Iaşi şi-a asumat chiar de la începutul existenţei sale, alături de toate forţele progresiste din ţară, misiunea înaltă de a impune în conştiinţa civică şi naţională, în raport de chestiunile cardinale cu care era confruntată România, problematica şi modalitatea de realizare a progresului şi aceasta pentru considerentul esenţial că preluase de la generaţia paşoptistă obiectivele ei democratice şi le adaptase programelor proprii al căror purtător şi realizator nu putea fi alta decît clasa [illegible]

[1] „Liberalul", 15 iulie 1886.

[2] A.D. Xenopol, *Memoriu asupra unor îmbunătăţiri economice de realizat în nordul României şi în special ia Iaşi*, Iaşi, 1891, p. 4.

[3] Th. Codrescu, *Uricarul*, vol. XX, Iaşi, 1892, p. 25.

[4] Arhivele statului Iaşi, fond Primăria Iaşi, dosar 94/1886, f. 8, 11.

[5] E. şi I. Saizu, *Cîteva propuneri privitoare la dezvoltarea economică a oraşului Iaşi (1885)*, în „Revista arhivelor", an. IV (1961), nr. 2, p. 111—125.

[6] *Al doilea Congres economic ţinut la Iaşi*, s. l., 1884, p. 3—77 ; C. Botez şi I. Saizu, *Problemele dezvoltării economice a României în dezbaterea Congresului economic de la Iaşi din 1884*, în „Analele ştiinţifice ale Universităţii „Al. I. Cuza" din Iaşi", Istorie, an. XI (1965), p. 135—144.

[7] Gh. Platon şi V. Russu, *Materiale privind industria oraşului Iaşi în a doua jumătate a secolului al XIX-lea şi la începutul secolului al XX-lea*, în idem, an. XV (1969), fasc. 2, p. 177—215.

muncitoare[8]. Atunci cînd aceasta din urmă a apărut pe scena istoriei — sublinia în atare sens D. Hurezeanu — „în sfera relațiilor economice și sociale, în viața politică, pe planul intereselor naționale ale poporului român, continuau să figureze probleme de mare complexitate"[9].

Asimilarea marxismului o împinsese relativ repede spre analiza și cunoașterea realităților în care trebuia să acționeze[10]. C. Dobrogeanu-Gherea declarase tocmai în acest spirit în publicația ieșeană „Revista socială" că mișcarea socialistă nu putea porni la drum fără o privire generală asupra stadiului la care ajunsese dezvoltarea societății, știut fiind că „felul activității noastre atîrnă de condițiile reale ale țării noastre și mai ales de cele economico-sociale"[11]. Atitudinea era motivată îndeosebi de faptul că procesul de transformare socialistă nu se putea aplica „fără a se lua în seamă împrejurările"[12]. Iată de ce și programul ei analiza situația țării „din poziționea poporului muncitor, din relațiile de clase, din cultura noastră, din temeliile economice"[13]. În același fel, revista ieșeană „Viitorul social", fixîndu-și ca sarcină centrală susținerea necesității industrializării, preconiza expres în articolul-program că va întreprinde acțiuni pentru a face „analiza amănunțită a realității economice românești : care sînt progresele capitalismului la noi, pînă unde se întinde astăzi acțiunea sa și ce perspective de viitor are"[14]. Aceasta, ca și punerea la îndemînă a învățămintelor și exemplelor scoase din mișcarea muncitorească internațională, era o necesitate obiectivă chiar și numai pentru a sprijini proletariatul român în lupta sa. De aceea, în editorialul din ianuarie 1908, „Viitorul social", exprimînd poziția mișcării socialiste în problemele fundamentale ale dezvoltării statului român, arăta că atitudinea sa față de curentele protecționism sau liber-schimbism, ca expresii ale politicii claselor stăpînitoare, este determinată „nu de considerații teoretice și abstracte de economie teoretică pură, ci de considerații practice : interesele economice și politice ale clasei muncitoare"[15]. Era vorba, cu alte cuvinte, de probleme din toate domeniile care frămîntau atunci societatea, precum și de chestiuni referitoare la viitorul poporului român : statornicirea proprietății unice a întregii națiuni asupra tuturor instrumentelor de muncă, asupra pămîntului, a minelor, a fabricilor, a transporturilor etc., în ideea că numai aceasta va da producției o direcție unitară, proporționată, armonioasă.

Poziția față de tematică ne facilitează înțelegerea adîncă și complexă a istoriei patriei în epoca modernă care se anunțase deosebit de propice marilor aspirații și împliniri. Aceasta explică de ce socialiștii au atras de timpuriu atenția, între altele, asupra faptelor economice și proceselor care le generează, punînd pe primul plan latura fundamentală a creației istorice — activitatea productivă — și pe cei prin care se realizează, masele largi, adevăratele făuritoare ale istoriei, cu viața lor dură, cu arsenalul de idei de emancipare socială[16]. Insuficienta dezvoltare a producției materiale și, în consecință, neechivalența flagrantă a schimburilor comerciale, îndeosebi după intrarea în vigoare a înrobitoarei convenții cu Austro-Ungaria, cu implicații dezastruoase pe plan social-economic, a pus în fața socialiștilor una din cele mai importante chestiuni : stabilirea căilor de progres, cu precizarea că prevederile economice să aibă în vedere crearea unor unități de producție menite să servească drept temelie viitoarei societăți.

Meritele socialiștilor în această direcție sînt cu atît mai mari, cu cît au avut a se confrunta cu ideologii retrograde sau semiretrograde. Socialiștii ieșeni, întocmai ca întreaga mișcare pe plan național, a combătut vehement denigrările venite din partea adversarilor. „Respingem cu toată tăria — scria în primul număr publicația locală „Revista socială" — calomniile acelora care zic că socialiștii vor să întoarcă omenirea către starea ei primitivă... și respingem, de asemenea, vorbele celora ce ne numesc utopiști. Vom arăta... că menirea socialismului nu e de a întoarce omenirea înapoi, ci, dimpotrivă, de a o împinge pe calea progresului pe care trebuie să meargă

---

[8] El. Georgescu, *Revendicări general — democratice în programele mișcării socialiste din România (1880—1914)*, în „Anale de istorie" an. XIII (1967), nr. 4, p. 119.

[9] Damian Hurezeanu, *Mișcarea muncitorească și problemele fundamentale ale dezvoltării României moderne*, în idem, an. XVII (1971), nr. 5, p. 73.

[10] Marin Badea, *Mișcarea socialistă din România și unele probleme ale gîndirii istorice marxiste la sfîrșitul secolului al XIX-lea*, în idem, an. XVII (1971), nr. 5, p. 106.

[11] „Revista socială", an. I (1885), nr. 8—9, p. 401.

[12] *Ibidem.*

[13] *Ibidem.*

[14] *Presa muncitorească și socialistă din România*, vol. II, partea II, București, Editura politică, 1968, p. 4—5.

[15] *Documente din istoria mișcării muncitorești din România, 1900—1909*, București, Editura politică, 1975, p. 709.

[16] Marin Badea, *op. cit.*, p. 115.

fatal"[17]. Tot atunci, în 1884, țelul fusese însoțit de încrederea că „se apropie vremea (măcar că nu prea voiesc mulți să priceapă) cînd lucrătorii, în colectivitate cu toți tovarășii lor, vor lucra în fabrici și pe cîmp fără stăpîni și se vor folosi de toate roadele muncii lor"[18].

Concomitent, mișcarea a trebuit să estompeze și învingă divagațiile unor mari aluviuni ideologice. Schema curentului junimist, de pildă, cuprindea numeroase precepte specifice industriei. Negînd însă „cu o străşnicie care nu tolera replica"[19] existența la noi a burgheziei sau reducînd-o la pletora de funcționărime, ideologia respectivă considera industria, ca și comerțul, practic absente. După îndelungi dispute, junimismul va opta cu destulă inconsecvență pentru protecționism[20], fără a deveni integral partizanul dezvoltării industriale. În fapt, admitea înființarea sau prosperarea numai a ramurilor legate de prelucrarea produselor agricole[21].

La începutul secolului nostru, mișcarea socialistă a fost nevoită să se confrunte cu un alt curent — poporanismul — al cărui reprezentant de frunte era C. Stere. Dacă în apărarea țărănimii de exploatare, ideologia în cauză s-a manifestat prin „Viața românească" cu o seamă de elemente pozitive, pentru mișcarea socialistă însă poporanismul a reprezentat un curent deosebit de periculos din cauză că socotea dezvoltarea capitalistă și industrială a țării ca „o mare nedreptate socială", ca „un rău în sine" și, în consecință, conchidea „să ne retragem din drumul dezvoltării moderne capitaliste la o parte, să ne organizăm acolo pentru propria-ne întrebuințare o democrație rurală semisocialistă și, stînd în această idilă rustică, sunînd din bucium și cîntînd din fluier, să așteptăm pînă ce carul progresului modern, trecînd prin gropi, prin toate piedicile, pericolele și mizeriile drumului capitalist, va ieși în sfîrșit în drumul cel mai larg al societății socialiste realizate; atunci ne suim și noi în car și mergem înainte pe calea largă a societății viitoare"[22]. În felul acesta, se putea ajunge — sperau poporaniștii — la socialism, ocolind capitalismul. În fapt, era vorba — potrivit aprecierii lui C. Dobrogeanu-Gherea — de „o himeră naivă"[23].

În parte, la începutul existenței sale, mișcarea socialistă ieșeană fusese contaminată și ea de poporanism. „Besarabia", bunăoară, a fost influențată în prima etapă de idei narodnice, recte: lupta pentru ridicarea poporului, înțelegînd prin aceasta, întocmai ca ideologii ruși, cel dintîi masele țărănești. De asemenea, punînd în raport direct gradul de dezvoltare industrială cu piața și numărul consumatorilor, ziarul respectiv căuta să convingă că industria ar deveni grandioasă într-un timp foarte scurt, fără stăruință deosebită, dacă țăranul ar fi consumator[24]. Mai mult, conchidea că statul „ar deveni mai puternic decît oricare din vecinii mari, civilizațiunea noastră ar deveni un exemplu strălucit nu numai pentru Orient, dar și pentru Occident, dacă țăranul nostru ar lua parte justă în această societate care se cheamă stat. Dacă toate bunurile materiale, toate comoditățile vieții, toată odihna n-ar fi fost monopolul unui pumn de oameni, dacă țăranul ar lua aice partea care i se cuvine, puterile lui și, prin urmare, puterile statului ar deveni enorme"[25].

Pe măsura maturizării, mișcarea socialistă a renunțat la influențele poporanismului și și-a sporit capacitatea de combatere a laturilor lui negative. „Viitorul social", de exemplu, a demonstrat că dezvoltarea capitalismului avea loc „pe baza unei legi obiective". Mai mult, a relevat că, prin programul preconizat, poporaniștii participau la întărirea economiei capitaliste, căci „ce sînt băncile lor populare, ce va fi Casa rurală, ce va rezulta dacă țărănimea va scăpa de arendași și proprietari, ce vor fi asociațiile țărănești, cooperativele de consumațiune și de producțiune dacă nu un mare impuls pentru dezvoltarea capitalismului?"[26]

Limitele poporanismului se vădeau și din faptul că, deși în 1900, industria își mărise de aproximativ patru ori volumul față de 1884, partizanii curentului negau dezvoltarea industrială a statului, considerînd că relațiile capitaliste erau atît de slabe, încît nici în viitor nu puteau lua amploare. Poporanismul susținea, așadar, în mod fals că România era destinată să rămînă

[17] *Presa muncitorească și socialistă din România*, vol. I, partea I, București, Editura politică, 1964, p. 287.
[18] *Ibidem*.
[19] Z. Ornea, *Junimea și junimismul*, București, Editura Eminescu, 1975, p. 192.
[20] *Ibidem*, p. 208.
[21] *Ibidem*, p. 213.
[22] *Presa muncitorească și socialistă din România*, vol. II, partea II..., p. 94.
[23] *Ibidem*; N. Stoica, *Gîndirea economică a socialiștilor români*, Iași, Editura Junimea, 1975, p. 3 și urm.
[24] „Besarabia", 21 octombrie 1879.
[25] *Ibidem*.
[26] „Viitorul social", mai 1908, p. 264.

o țară agrară, avînd ca bază mica proprietate rurală[27]. Spre deosebire de sămănătorism, care respingea *de plano* ideea de industrializare, elogiind starea „eminamente agrară", poporanismul, ca și, mai tîrziu, țărănismul, o accepta numai după aplicarea unor semnificative operații de adaptare[28].

Unui alt curent de idei — sămănătorismul — care năzuia cu atîta dăruire romantică să conserve „substanța unui climat patriarhal, nimic nu i-a fost mai odios decît travaliul industrial, cu civilizația-i caracteristică"[29]. Industria și mediul ei, cu tot cortegiul de consecințe pe plan geografic, etic, demografic, urbanistic și profesional erau „detestate cu o sinceritate ce nu poate fi suspectată"[30].

Mișcarea socialistă, înțelegînd la cota exactă esența și influența nefastă a curentelor retrograde sau semiretrograde, a susținut una dintre cele mai avansate teze ale timpului : necesitatea obiectivă a dezvoltării capitalismului și aceasta pentru considerentul esențial că, curentele în discuție, negînd existența sau dreptul la existență a burgheziei, negau, în fapt, și prezența proletariatului și a semnificației lui în structura socială. „În ciuda tuturor acelor care ne țipă mereu la urechi, ba în bătaie de joc, ba în chip cumințește și sfătuitor că la noi nu există proletariat și deci chestia industrială, că țara noastră e eminamente agricolă etc. — scria Leon Gheller într-un articol asupra organizării profesionale la Iași — studiul stării lucrurilor din orașele noastre ne arată tocmai contrariul... Prin organizarea și întinderea ce va căpăta mișcarea social-democrată și muncitoare, ea poate să influențeze asupra mersului dezvoltării noastre economice, ușurînd în așa chip lupta și grăbind transformarea alcătuirii de astăzi"[31].

Trebuie precizat că, deși prin combaterea curentelor ruraliste, socialiștii recunoșteau necesitatea obiectivă a dezvoltării capitalismului în România, ei nu tăinuiau exploatarea la care era supus proletariatul, întrucît procesul a fost însoțit de lipsa de grijă pentru lucrători pe linia condițiilor de muncă și de trai[32]. Întocmai ca „Viitorul social", „Lumina" aprecia corect că dezvoltarea capitalismului tinde „să nimicească straturile intermediare, să adîncească tot mai mult abisul și să delimiteze mai marcat granița dintre burghezie și proletariat..., că vor dispare clasele mijlocii, că se va mări tot mereu proletariatul cu sfărămiturile claselor intermediare, că acumularea bogățiilor subțiază din ce în ce burghezia și că, prin urmare, *partida proletariatului va fi în curînd partida întregului și adevăratului popor*"[33].

Într-o lume în care concurența și stadiul inegal de evoluție sancționa fără îndurare statele aflate în urmă, problema nu se putea rezolva oricum. De aceea, încă de la începuturi, cercul socialist ieșean s-a declarat pentru progresul social-economic al țării, întrucît numai astfel se asigura creșterea bunăstării poporului. La aceasta se putea ajunge — potrivit ziarului ieșean „Besarabia" — prin punerea în aplicare a ideilor general-democratice[34], ceea ce garanta salvarea poporului prin el însuși, emanciparea lui economică, autonomia comunală, organizarea liberă pe baza înțelegerii mutuale a comunelor și solidaritatea întregului proletariat de pe planetă, fără deosebire de naționalitate. Iată ce devize fuseseră puse pe stindardul democrației în locul principiilor : libertate, egalitate, fraternitate care s-au dovedit iluzorii fără emancipare economică[35]. În 1880, dr. Russel, animatorul cercului de la Iași, tipărea *Un studiu psihiatric, urmat de cîteva comentarii asupra ideilor sănătoase*, în care încorpora ca program sechestrarea proprietăților private asupra instrumentelor mari de muncă (fie naturale, fie capitale) și trecerea lor în proprietatea colectivă a grupurilor agricole și industriale ale muncitorilor, asigurarea acestora cu produsul integral al muncii lor, înlăturarea concurenței și a stării anarhice în producție și pe piață, care provocau crize economice[36]. În parte, conceptul avea să fie însușit și reprodus în „Contemporanul", care preciza că, la noi, socialismul are drept țel trecerea tuturor uneltelor de muncă în mîna poporului muncitor, fapt ce, combinat cu precumpănirea lui politică, devenea posibil

[27] *Presa muncitorească și socialistă din România*, vol. II, partea II..., p. 6.
[28] Z. Ornea, *Poporanismul*, București, Editura Minerva, 1972, p. 243.
[29] Idem, *Sămănătorismul*, București, Editura Minerva, 1971, p. 169.
[30] *Ibidem*.
[31] „Munca", 30 mai 1893.
[32] „Viitorul social", septembrie 1907, p. 165 — 172 ; noiembrie 1907, p. 295 — 313.
[33] *Presa muncitorească și socialistă din România*, vol. I, partea II, București, Editura politică, 1964, p. 555.
[34] Idem, vol. I, partea I..., p. 46.
[35] „Besarabia", 28 octombrie 1879.
[36] *Documente din istoria mișcării muncitorești din România* (*1879—1892*), București, Editura politică, 1973, p. 83.

numai prin „naţionalizarea, socializarea puterilor politice şi economice. Aice, în cîteva cuvinte, e idealul care e arătat prin vorba «Socialism» [37].

Din convingerea că dezvoltarea puternică a producţiei materiale putea grăbi avansul societăţii spre socialism, spre prefacerea ideilor şi a condiţiilor de trai ale poporului muncitor s-a dat prioritate în program prevederilor cu conţinut economic, între acestea trecerea întregului pămînt la comunele rurale şi întemeierea de fabrici prin asociaţii de lucrători, înşişi redactorii lor apreciindu-le drept cele mai esenţiale[38]. Manifestul electoral al partidei muncitorilor ieşeni din 18 ianuarie 1888 avea să facă precizarea, pentru domeniul industrial, ca, paralel cu fabrici, să se deschidă ateliere şi să se crediteze breslele ce aveau asemenea nevoi, ca şi desfiinţarea legislaţiei care favoriza numai pe fabricanţi[39]. Era vorba nu de o simplă consemnare a unor prescripţii, ci de înrîurirea directă, în practică, a condiţiilor materiale ale ţării, a celor economice şi politice[40].

În studiul *Ce vor socialiştii români* ? publicat în „Revista socială" din Iaşi, începea să se contureze teoria oportunistă a lui Gherea cu privire la dezvoltarea României sub influenţa statelor înaintate[41]. Teza avea să fie lesne îmbrăţişată şi de „Lumina" din aceeaşi localitate, care, pe lingă unele afirmaţii corecte privitoare la societatea românească de atunci, insera şi opinia eronată, nemarxistă, neştiinţifică, după care relaţiile de producţie capitaliste de la noi nu ar deriva firesc din dezvoltarea internă a statului, ci ar fi, chipurile, importate din Occident[42]. De asemenea, în conferinţa din 23 februarie 1892, ţinută la „Cercul studiilor sociale", pleeînd de la adevărul că eram un stat ale cărui mijloace de producţie n-au ajuns la gradul de evoluţie al ţărilor din apusul continentului, s-a conchis că „orice schimbare în Europa va influenţa şi pe România"[43]. Dealtminteri, şi programul P.S.D.M.R. (votat la Congresul din 31 martie — 3 aprilie 1893) avea să menţioneze ideea că „mai mult decît oriunde *lupta socialistă de la noi nu poate viza transformarea IMEDIATĂ* a ordinii sociale actuale, pentru că transformarea aceasta atîrnă cu desăvîrşire de transformarea deja efectuată în ţările mai înaintate"[44].

Mai mult, sub înrîurirea curentelor socialiste mic-burgheze, îndeosebi de natură lassalleiană, s-a prevăzut ca obiectiv central trecerea în stăpînirea comunelor a proprietăţilor statului, ca şi, prin răscumpărare, a marilor proprietăţi. În domeniul industrial, fabricile urmau să fie organizate şi administrate de asociaţii de muncitori, statului revenindu-i obligaţia de a le acorda credite avantajoase şi de a le da spre execuţie orice lucrări de interes public[45], ceea ce, în viziunea de atunci, determina, mai întîi, o piaţă internă puternică, deoarece ţărănimea, practicînd o agricultură organizată după reguli ştiinţifice, ar cere din ce în ce mai multe produse industriale, în al doilea rînd, cererea masivă din partea ţăranilor ar orienta industria spre articolele mai lesne de produs în ţară (mobilă simplă, îmbrăcăminte, zahăr, cărţi etc.), în al treilea rînd, munca fiind executată de asociaţiile de lucrători, se avea garanţia unei prestaţii calitativ superioare faţă de aceea din fabricile patronilor, fapt cu urmări pozitive în concurenţa cu industriile similare străine, şi, în fine, că asociaţiile de lucrători vor putea desface produsele mai ieftin decît burghezia[46]. Dacă ultimele două foloase erau expresia influenţelor lassalleianismului, cele dintîi relevă, pe de o parte, condiţionarea industriei de sectorul agricol, iar pe de altă parte, plasarea greutăţii specifice, nu pe ramurile producătoare de mijloace de producţie, ci pe cele care asigurau bunurile de larg consum.

Partea economică din programul socialiştilor publicat la Iaşi în „Revista socială" mai cuprindea desfiinţarea tuturor dărilor indirecte şi înlocuirea lor printr-un impozit progresiv cu scutirea cetăţenilor care realizau un venit anual sub 2 000 de lei. Moştenirile care depăşeau 10 000 de lei urmau să fie supuse la următoarele taxe : cele colaterale la 50%, iar cele în linie

---

[37] *Presa muncitorească şi socialistă din România*, vol. I, partea I..., p. 186.
[38] *Ibidem*, p. 358.
[39] *Documente din istoria mişcării muncitoreşti din România (1879—1892)*..., p. 445.
[40] *Presa muncitorească şi socialistă din România*, vol. I, partea I..., p. 335.
[41] *Ibidem*, p. 278, 356.
[42] Idem, vol. I, partea II..., p. 555.
[43] *Ibidem*, p. 187.
[44] *Documente din istoria mişcării muncitoreşti din România, 1893—1900*, Bucureşti, Editura politică, 1969, p. 55.
[45] I. C. Atanasiu, *Mişcarea socialistă. 1881—1900*, Bucureşti, 1932, p. 32 ; *Presa muncitorească şi socialistă din România*, vol. I, partea I, p. 357 ; *Documente din istoria mişcării muncitoreşti din România (1879—1892)*..., p. 446.
[46] *Presa muncitorească şi socialistă din România*, vol. I, partea I..., p. 354.

dreaptă la 30%. În cazul unei moșteniri mai mari de 100 000 de lei, tot ce trecea de această sumă rămînea în folosul națiunii[47]. Mențiunile programatice se referă și la comerț sub forma îndatoririi comunelor rurale și urbane de a lua asupra lor, cu scopul de a înlătura specula și scumpetea, aprovizionarea cu articole de primă necesitate (pîine, carne, apă și lumină)[48]. Prescripțiile de ordin financiar au figurat, în aceeași structură, și în manifestul electoral al partidei muncitorilor ieșeni din 18 ianuarie 1888[49], de care am amintit mai sus. Asemenea prevederi, cuprinse ca revendicări și în programul ziarului ieșean „Muncitorul" [50], erau însoțite de convingerea că lucrătorii, ieșind biruitori în colegiile 2 și 3 pentru Cameră și în colegiile 1 și 2 pentru comună, puteau întrebuința puterea politică astfel cîștigată în a întemeia fabrici, ateliere și comune agricole „neatîrnate de stăpîni" [51].

În raport direct cu maturizarea mișcării socialiste, conceptul de economie și, mai ales, de industrie a căpătat conținut și valențe superioare. În acest fel, socialiștii au răspuns preocupărilor de industrializare manifestate în epocă[52] printr-un interes deosebit, lansînd idei de cea mai aleasă substanță științifică. Gîndirea și literatura lor, punînd accent pe industrializare ca pe un obiectiv inevitabil, exprimau argumentat că *numai* aceasta putea asigura un nivel ridicat de civilizație și cultură, înrîurind favorabil celelalte compartimente ale economiei naționale: agricultură, transporturi, apărarea statului etc. Socialiștii recunoșteau necesitatea industrializării țării „pentru că un stat industrial crează relații omenești superioare", mai bune condiții „de trai pentru muncitorime, condiții materiale, morale, intelectuale", un cadru mai propice „de luptă pentru emanciparea muncii", posibilități pentru dezvoltarea ulterioară a societății pe fundalul căreia „social-democrația își întrevede idealul" [53]. Semnificativă este, de aceea, afirmația făcută în revista ieșeană „Viitorul social", demonstrată strălucit chiar din primul număr, că dezvoltarea industrială a României, nu numai că este posibilă, deoarece fără de ea nu se putea concepe realizarea socialismului, dar că în acea vreme statul se afla în plin proces pe un asemenea plan de producție[54].

Capacitatea industriei era văzută nu numai prin prisma consecințelor interne, ci și externe. În consecință, consemnînd progresul netăgăduit al industriei noastre, care, cu toate acestea, rămînea mărginită la debușeul din interiorul țării, „Viitorul social" își exprima convingerea că, cu timpul, ea „va ieși din perioada de întărire în care se găsește acum și va străbate și în piața externă" [55], că, dezvoltîndu-se, „își crează singură mai mult loc în viața țării, provocînd neîncetat noi nevoi, deci și noi debușeuri pentru produsele sale" [56]. Industria petrolului făcuse deja progrese însemnate sub acest raport.

Asemenea afirmații și teze se conjugau perfect cu o idee tot atît de radicală și anume că numai dezvoltarea capitalistă ducea la socialism. De aceea, „Viitorul social" din mai 1908 exprima categoric că „sîntem deja în capitalism, că dezvoltarea capitalisto-industrială ni se impune, că trebuie să o dorim ca pe un mare progres asupra stării noastre înapoiate, că o dezvoltare capitalisto-industrială e posibilă, și nu numai posibilă, dar și necesară, și nu numai necesară, dar e chiar o condiție de existență în viitor a țării, o condiție de a fi ori a nu fi" [57]. De asemenea, în articolul *Socialismul în România*, considerat al doilea articol — program, se demonstrează că, la noi, s-au făcut pași mari la începutul secolului în direcția industrializării, în speță s-au construit uzine și fabrici, în care puterea aburului și a motoarelor cu explozie erau folosite tot mai mult. România devenea un stat principal producător de petrol. În porturi apăreau eleva-

---

[47] *Ibidem*, p. 357; I. C. Atanasiu, *op. cit.*, p. 32.

[48] *Presa muncitorească și socialistă din România*, vol. I, partea I..., p. 357; *Documente din istoria mișcării muncitorești din România* (*1879—1892*)..., p. 446.

[49] *Documente din istoria mișcării muncitorești din România* (*1879—1892*)..., p. 445.

[50] „Muncitorul", 1 noiembrie 1887.

[51] *Ibidem*.

[52] Vezi, între alții, P. S. Aurelian, *Politica noastră comercială față cu convențiile de comerț*, București, 1885, p. 17, 31; C. I. Băicoianu, *Cîteva cuvinte asupra politicii noastre vamale și comerciale de la 1875 pînă în prezent*, București, 1902, p. 7, 10; N. I. Păianu, *Marea industrie în România, 1866—1906*, București, 1907.

[53] „Viitorul social", mai 1908, p. 264.

[54] *Presa muncitorească și socialistă din România*, vol. II, partea II..., p. 6—7.

[55] „Viitorul social", iunie—iulie 1908, p. 351.

[56] *Ibidem*, p. 355—356.

[57] Idem, mai 1908, p. 264.

care, în industria textilă se introduceau războaiele mecanice; producţia industrială creştea şi. o dată cu ea, şi numărul lucrătorilor industriali[58].

În acelaşi spirit, Cr. Racovski, în studiul *Poporanism, socialism şi realitate,* a dovedit prin date şi cifre comparative că socialismul este un rezultat al evoluţiei capitaliste îndeobşte şi nu numai al industriei mari şi aceasta pentru că reprezenta interesele din industria mare şi mică, din agricultură, din comerţ, din transporturi şi căi de comunicaţie, ca şi ale altor straturi sociale — mici proprietari din sate şi oraşe — „cînd interesele lor economice şi politice se aseamănă şi merg paralel cu interesele proletariatului"[59]. De aceea, socialiştii constatau cu satisfacţie, potrivit datelor anchetelor industriale[60], că în multe ramuri importante au apărut unităţi productive şi că „nu va mai întîrzia mult pînă vom avea uzine pentru construcţia de maşini agricole de vagoane etc."[61] Plecînd de la ideea că oamenii sînt nişte mici planete care se învîrtesc pe orbite fixate de evoluţia economică, ei au demonstrat că progresul marii industrii în capitalism, concentrînd producţia şi bogăţiile în mîinile unui mic număr de persoane şi întreprinderi, face cu putinţă regimul socialist. căci însuşi proletariatul, „ce este el alta decît un product al întinderii şi dezvoltării modului capitalist de producere ?"[62].

De aici a rezultat şi critica pe care socialiştii au făcut-o tuturor curentelor tradiţionaliste de care am vorbit mai sus. În opoziţie cu promotorii industriei de prelucrare a produselor agricole, ei s-au pronunţat pentru fondarea şi dezvoltarea unei industrii moderne, în conformitate cu tehnica de ultimă expresie; mai mult, au propulsat ideile de industrializare odată cu un ansamblu de măsuri cu caracter mai larg: economice, sociale, politice şi cultural-artistice. Social-democraţia — scria revista ieşeană „Viitorul social" referindu-se la consecinţele sociale pentru clasa muncitoare — tinde spre industrializarea ţării, preconizînd, în raport cu stipulaţiile partidelor politice burgheze, cele mai avansate soluţii, cu intenţia evidentă ca dezvoltarea acestui sector să conducă la emanciparea economică, politică şi intelectuală a maselor muncitoare. Cum bine a remarcat Ion Iacoş, industrializarea nu însemna în viziunea socialiştilor „un proces mecanic, o sumă aritmetică de fabrici şi uzine, ci şi o prefacere a sa, o transformare continuă a raporturilor sociale, a relaţiilor dintre clase"[63].

Susţinînd dezvoltarea capitalistă a ţării, socialiştii nu închideau ochii la metodele aspre prin care burghezia o realiza. Revista menţionată mai sus a subliniat la timp că prosperarea industriei capitaliste era însoţită de suferinţe pentru clasa muncitoare, a cărei creştere este direct legată de cea a industriei şi aceasta pentru considerentul că socialiştii vedeau în industrializare un complex de fenomene, o serie de raporturi sociale care se nasc pe baza modului de producţie respectiv[64]. Într-un atare context, „Contemporanul" a demonstrat, combătînd malthusianismul, că mizeria nu se datora suprapopulaţiei, ci sistemului capitalist, care condamnă la sărăcie majoritatea în folosul unei minorităţi[65]. Pentru aceste crude realităţi, „Besarabia" avea să numească nu *ordine,* ci *dezordine socială* monopolizarea civilizaţiei şi culturii într-un cerc restrîns — „unica cauză a sărăciei şi slăbiciunii relative a tuturor statelor din lume, a slăbiciunii şi sărăciei economice, intelectuale, morale şi fizice"[66].

De aceea, mişcarea socialistă s-a rostit radical şi asupra mijloacelor de înfăptuire a dezvoltării economiei, îndeosebi a industriei. Ea a relevat că, faţă de o atare chestiune, punctele de vedere ale social-democraţiei şi ale burgheziei industriale „nu concordă, după cum nu concordă nici mobilurile care le fac interesate în realizarea acestui deziderat"[67]. Ca urmare, socialiştii, relevînd conţinutul general-istoric progresist al operei de industrializare, disociau interesele de clasă ale proletariatului de cele ale burgheziei dominante[68]. Astfel, spre deosebire de burghezie care cerea protecţia statului sub forma sporirii taxelor vamale, social-democraţia — scria „Viitorul social" din mai 1908 — apela la sacrificii care „să atingă cît se poate de puţin interesele munci-

[58] *Ibidem.*
[59] Idem, iunie—iulie, p. 329—367.
[60] *Ancheta industrială din 1901—1902,* Bucureşti, 1903.
[61] „Viitorul social", iunie—iulie 1908, p. 346.
[62] Idem, august 1907, p. 3.
[63] Cristian Racovski, *Scrieri social-politice (1900—1916),* Bucureşti, Editura politică, 1977, p. 19.
[64] „Viitorul social", mai 1908, p. 264.
[65] „Contemporanul", an. VII (1891), nr. 11, p. 432—433.
[66] „Besarabia", 21 octombrie 1879.
[67] Damian Hurezeanu, *op. cit.*, p. 79.
[68] *Ibidem.*

torimii şi ale claselor nevoiaşe, să nu fie făcute pe spinarea lor" [69]. Pe de altă parte, pe cînd producţia capitalistă se realiza prin exploatarea muncitorilor grupaţi în interesul profitului, social-democraţia tindea să apere forţa de muncă şi interesele de clasă ale proletariatului pentru a-l preface într-un element de dezvoltare intelectuală morală şi democratică a ţării şi a-l transforma în „*forţa şi elementul conştient* al dezvoltării sociale" [70].

Cu alte cuvinte, avînd în vedere că, în realitate, atît liber-schimbismul, cît şi protecţionismul se manifestau prin anumite măsuri concrete (legi, impozite, drepturi vamale, convenţii comerciale etc.) atitudinea socialiştilor faţă de acestea trebuia determinată de conţinutul lor. „În genere — arătau ei — noi sîntem şi vom fi împotriva a tot ce înlesneşte speculaţia, ce întăreşte privilegiile de clasă şi vom căuta a despărţi ceea ce este în dauna clasei muncitoare şi a consumatorilor, în general, de ceea ce poate ajuta la dezvoltarea industrială a ţării fără să lovească în interesele lor" [71], adică de a lupta contra burgheziei acolo unde interesele ei erau potrivnice proletariatului, clasa dominantă apărînd în postura împilatoare şi reacţionară, deci o sprijini acolo unde se arată ca o clasă revoluţionară şi progresistă [72].

Se cere remarcată în toată plenitudinea o altă teză pe care socialiştii au inserat-o în programul lor, aceea că *numai* organizarea producţiei putea feri ţara de primejdii. Din punct de vedere social, organizarea producţiei era preconizată să fie înfăptuită nu de burghezie, întrucît nu s-ar fonda prin aceasta marea industrie, ci de poporul muncitor, ceea ce „ar aduce urmări frumoase în privinţa materială, morală şi intelectuală, ar face cu putinţă şi întemeierea unei industrii naţionale conduse de asociaţii de lucrători" [73].

În procesul dezvoltării economiei, socialiştii ieşeni au pus accent şi pe necesitatea transformării autorităţii centrale, nu în sensul distrugerii, cum îi acuzau adversarii, ci al prefacerii socialiste a societăţii, de nimicire a caracterului ei oprimator [74]. Redacţia ziarului „Besarabia" a precizat încă din primele sale numere că poporul vrea un stat întemeiat pe „*principiul sfînt al muncii ca unica şi singura bază a organizaţiunii sale*" [75], garanţia realizării culturii şi progresului în beneficiul maselor; el urma să fie, în consecinţă, o colectivitate de oameni liberi. Un atare proces, combinat cu transformarea a însuşi regimului proprietăţii în sensul ca pămîntul şi fabricile să aparţină poporului [76], cu emanciparea ţăranului de robia latifundiarilor, cu ridicarea nivelului intelectual şi moral al poporului, cu introducerea unei veritabile democraţii în ţară şi cu înlăturarea stării de mizerie a majorităţii populaţiei puteau suprima piedicile serioase, de moment şi de perspectivă, puse în calea dezvoltării industriale [77].

După cum se vede, mişcarea socialistă ieşeană a contribuit substanţial la definirea conţinutului, a căilor şi a forţelor sociale chemate să asigure progresul economic al ţării. Ea s-a detaşat vizibil chiar de la începutul existenţei sale prin radicalism, pe măsura îndepărtării unor elemente şi influenţe socialiste mic-burgheze şi a asimilării marxismului.

L'ATTITUDE DES SOCIALISTES DE IASSY À L'ÈGARD DE LA QUESTION ÈCONOMIQUE DE LA ROUMANIE MODERNE

Résumé

Même de son commencement, le mouvement socialist s'est assumé la haute responsabilité d'imposer dans la conscience civique et nationale, en liaison avec les importantes questions avec lesquelles étaient confronté la Roumanie, la problematique et la modalité de la réalisation du progrès, tenant compte, que le mouvement socialist avait assimilé de la génération du 1848 ses aspirations démocratiques et les avaient adaptées à son programme. La position des socialistes à l'égard de la thèmatique nous aide la compréhension de la pé-

[69] *Presa muncitorească şi socialistă din România*, vol. II, partea II..., p. 95.
[70] *Ibidem*.
[71] *Documente din istoria mişcării muncitoreşti din România, 1900—1909...*, p. 709.
[72] *Ibidem*, p. 710.
[73] *Presa muncitorească şi socialistă din România*, vol. I, partea I..., p. 355.
[74] „Viitorul social", aprilie 1908, p. 186.
[75] „Besarabia", 21 noiembrie 1879.
[76] *Presa muncitorească şi socialistă din România*, vol. I, partea I..., p. 47.
[77] „Viitorul social", iunie—iulie 1908, p. 357.

riode moderne de l'histoire de la patrie, qui se annonçait particulièrement propice aux grandes aspirations du peuple roumain. C'est pour cela, que les socialistes ont attire de bonne heure, l'attention sur les faits économiques. Dans un monde, dont la concurence et le stade inégal d'évolution, sanctionné sans ménagement, les pays sous-développés, le problème économique etait assez difficile à ressoudre.

C'est pour cette raison, que le mouvement socialist de Iassy, bien qu'il actionnait dans une ville avec un faible dévéloppement de la production matérielle, s'est declaré même des premières années de son existance, pour le progrès social-économique du pays, étant donné que cette ainsi qu'on pouvait assurer la prospérité du peuple. Ayant la certitude qu'un fort développement de la production materielle pouvait accélérer l'avancement de la sociéte, on a donné plus d'importance au programme économique.

De cette manière, le mouvement socialiste de Iassy a contribué substantiel à la définition du contenu, aux moyens et aux forces sociales voues à assurer le progrès économique du pays. Même du commencement le mouvement socialist c'est détaché par le radicalisme, à mesure de l'éloignement de certains élements et l'influence des élements socialistes petit bourgeois et de l'assimilation du marxisme.